

Тематична рубрика: 4. Економіка та управління підприємствами (за видами діяльності).

УДК 334.732.6

Єременко Д. В.

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ
METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ASSESSMENT
OF THE FARMS' COMPETITIVENESS**

В статті розглянуто теоретичні та методичні аспекти оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських господарств. Обґрунтовано необхідність врахування соціальної та економічної складових, а також загального стану розвитку галузі на рівні регіону та в масштабі країни.

Ключові слова: конкурентоспроможні, методика, методологія, фермерські господарства, аграрне виробництво.

В статье рассмотрены теоретические и методические аспекты оценки уровня конкурентоспособности фермерских хозяйств. Обоснована необходимость учета социальной и экономической составляющих, а также общего состояния развития отрасли на уровне региона и в масштабе страны.

Ключевые слова: конкурентоспособные, методика, методология, фермерские хозяйства, аграрное производство.

The paper considers theoretical and methodological aspects of the evaluation of the farms. The necessity of taking into account the social and economic components, as well as the general state of the industry at the regional level and on a national scale.

Keywords: competitive, technique, methodology, farms, agricultural production.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектору особливого значення набувають питання збільшення чисельності малих підприємницьких господарств та підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів аграрного підприємництва, що базуються на використанні власного ресурсного потенціалу та тісно інтегровані у систему соціально-економічних відносин сільської громади. Забезпечення ефективного функціонування фермерських господарств як унікальної складової системи аграрного виробництва в цьому аспекті відіграє важливу роль як в суто економічних, так і в соціальних питаннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку вітчизняного фермерства як складової системи аграрного підприємництва знайшла своє відображення в працях В.К. Збарського, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, Ю.О. Лупенка, Т.І. Яворської та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення теоретико-методологічних засада оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських господарств з урахуванням їхньої подвійної соціально-економічної природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка оцінка рівня конкурентоспроможності фермерських господарств як складової аграрного підприємництва обумовлюється низкою обставин, що впливають як із організаційно-господарської природи даної категорії сільгоспвиробників, а також обумовлені характером структурних трансформацій вітчизняного аграрного сектору як багатоукладної системи.

1. Сучасні вітчизняні фермерські господарства являють собою результат тривалого процесу становлення, в результаті якого відбувалися зміни щодо бачення ролі даного суб'єкта аграрного виробництва у розвитку галузі, а також його впливу на характер розбудови сільських територій. На даному етапі діяльність селянських господарств сімейного типу, яка здійснюється на товарних засадах, тісно інтегрована у комплекс виробничих

та соціально-економічних процесів, як на рівні регіону, так і в макроекономічному масштабі.

Внаслідок цього результати економічної діяльності фермерських господарств здійснюють вплив не тільки на характер функціонування аграрної галузі, а й мають екологічне, соціально-адміністративне, а також культурне значення для ефективного функціонування сільських територій. Комплексний, системний характер діяльності фермерських господарств має бути відображений шляхом застосування відповідного методичного інструментарію та методологічних підходів.

2. Фермерське господарство є повноцінним суб'єктом аграрного підприємництва, діяльність якого має здійснюватися у відповідності до вимог чинного законодавства, а також загальноприйнятих норм конкурентоспроможного функціонування підприємницької структури.

При цьому, згідно чинного законодавства, підприємницькою діяльністю визнається самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Таким чином, функціонування фермерського господарства як економічної одиниці поєднує в собі можливість до самостійного обрання напрямів діяльності (переважно сільськогосподарського виробництва) із необхідністю компенсації затрат на виробництво і реалізацію продукції, особливо щодо співпраці із сторонніми особами і найманими працівниками.

3. Вітчизняні фермерські господарства є однією з невід'ємних складових системи вітчизняного аграрного виробництва, що, в свою чергу, обумовлює необхідність їхньої постійної адаптації до процесів і тенденцій, які є характерними та мають вигляд трендів для національного макроекономічного середовища.

Одним з таких трендів є поєднання процесів реформування аграрного сектору із трансформацією механізмів адміністративного управління в системі сільських територій. Укрупнення адміністративних центрів в контексті децентралізації владних повноважень і передачі їхньої значної частки на місця обумовлюватиме зростання ролі суб'єктів аграрного підприємництва, економічна діяльність яких тісно пов'язана із динамікою розвитку самої підприємницької одиниці.

За цих умов методичні підходи щодо оцінки рівня конкурентоспроможності функціонування фермерських господарств мають враховувати результати інтеграційних процесів за участю даних суб'єктів аграрного підприємництва, причому перспективи налагодження міжгосподарської співпраці мають розглядатися як на рівні аграрного виробництва (створення об'єднань корпоративно-кооперативного типу), так і враховуючи можливості залучення не виробничих інституцій, зокрема представників суспільних організацій, регіональних науково-навчальних центрів тощо.

Підвищення рівня конкурентоспроможності фермерських господарств за рахунок активізації кооперативного будівництва, удосконалення системи збуту продукції, оптимізації сервісного обслуговування є одним з важливих шляхів адаптації даного суб'єкта аграрного виробництва до умов агресивного бізнес-середовища на фоні глобалізації та інтеграції вітчизняного аграрного сектору у загальноєвропейський економічний простір.

Водночас підвищення продуктивності праці членів фермерського господарства за рахунок оптимізації системи кадрового забезпечення суб'єктів середнього та малого аграрного бізнесу є однією з актуальних проблем, що стають на заваді конкурентоспроможного функціонування даних господарств як в цілому, так і в масштабі окремої галузі. Необхідно відзначити, що сучасний стан підготовки фахівців для системи малого аграрного підприємництва не відповідає реаліям сьогодення, оскільки за переважною більшістю позицій (методика аналізу господарської діяльності,

розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва тощо) орієнтований на стандарти колгоспно-радгоспної системи, коли невід'ємною складовою великотоварного виробництва була наявність значних обсягів основних фондів, а також багатогалузевий характер організації виробничої діяльності.

4. Сімейно-трудова форма ведення економічної діяльності, яка має залишитися базовим елементом функціонування сучасного фермерського господарства, запорукою збереження конкурентного середовища в сільській місцевості, стимулювання аграріїв до постійного розвитку, оптимізації механізму власного бізнесу, пошуку нових галузевих напрямів, каналів збуту тощо.

Збереження сімейно-трудової форми як домінуючої в системі малого аграрного бізнесу сприятиме, на нашу думку, досягненню наступних цілей:

- наявність в сільській місцевості конкурентного середовища, за основними критеріями максимально наближеного до моделі ринку «вільної конкуренції»;
- стимулювання диверсифікації економічної діяльності фермерських господарств, формування системи міжгосподарських інтеграційних утворень, підвищення рівня інфраструктурного забезпечення аграрного виробництва;
- уповільнення процесу депопуляції вітчизняного села, позитивна динаміка процесу розбудови сільських територій.

Як бачимо, суттєві організаційні відмінності фермерських господарств від класичних сільськогосподарських підприємств, а також розширення горизонтів для застосування власного ресурсного потенціалу вимагають якісних змін у методичних підходах щодо оцінки стану та перспектив конкурентоспроможного функціонування вітчизняного фермерства як специфічної складової аграрного підприємництва. Приймаючи до уваги зазначені обставини, нами сформульовано наступні методологічні принципи оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств (табл.1).

1. Об'єднання результатів економічних та соціальних процесів функціонування фермерських господарств. Сучасне фермерське господарство являє собою суб'єкт підприємницької діяльності, функціонування якого базується на сімейній формі майнових і трудових відносин.

Таблиця 1

Методологічні принципи оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств*

Найменування принципу	Теоретично-методична сутність	Передумови, базові складові, особливості застосування
Об'єднання результатів економічних та соціальних процесів	Оцінка загального рівня конкурентоспроможності за інтегральних підходом	Забезпечення компенсації затрат праці членів фермерського господарства, характеру задоволення потреб домогосподарств
Сталий розвиток	Забезпечення ефективного взаємопов'язаного функціонування державних інститутів, підприємництва, населення	Аналіз впливу рівня конкурентоспроможності фермерських господарств на загальний стан і перспективи соціально-економічних процесів в сільській місцевості
Соціально відповідальний бізнес		Додаткові зобов'язання суб'єктів аграрного підприємництва перед найманими працівниками та місцевою громадою
Порівняльний характер оцінки ефективності використання ресурсної бази фермерських господарств	Оцінка рівня конкурентоспроможності господарства в масштабі регіону	Використання переважно відносних показників використання трудових, земельних та матеріальних ресурсів
Взаємопов'язаність конкурентоспроможності окремих галузевих напрямів та загального рівня конкурентоспроможності фермерського господарства	Рівень конкурентоспроможності підприємства - результат функціонування усіх галузевих напрямків та допоміжних видів діяльності	Дослідження диверсифікованого рівня ресурсного забезпечення різних видів господарської діяльності

*Дослідження автора

2. Сталий розвиток як базова основа забезпечення конкурентоспроможності фермерського господарства. Концепція сталого розвитку, як базова основа ефективного спільного взаємопов'язаного і взаємозалежного функціонування суб'єктів підприємництва, державних інститутів, населення як сукупності так і окремих індивідів теоретичним підґрунтям для свого практичного втілення має інституційний підхід.

Необхідно відзначити, що фермерські господарства, як специфічна форма аграрного підприємництва, відіграють особливу роль в процесі забезпечення сталого розвитку в системі сільських територій, оскільки, на відміну від крупних сільськогосподарських підприємств, агрокомпаній та агрохолдингів, їхній життєвий цикл тісно пов'язаний із функціонуванням сільської громади у соціальному та адміністративному аспектах. В цьому зв'язку набуває особливого значення аналіз впливу рівня конкурентоспроможності товарних сільськогосподарських підприємств сімейного типу на загальний стан і перспективи соціально-економічних процесів в сільській місцевості.

3. Необхідність забезпечення ведення соціально відповідального бізнесу як однієї із умов конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств на засадах сталого розвитку.

Забезпечення функціонування фермерських господарств на засадах соціально відповідального бізнесу, з одного боку, накладає на представників даного сегменту аграрного підприємництва додаткові зобов'язання, обумовлені необхідністю участі у вирішенні соціально-економічних, культурних проблем, з якими стикається сільська громада. Водночас дане коло питань не може не бути об'єктом уваги підприємницької структури, власник якої вважає за доцільне забезпечувати комфортну життєдіяльність власної родини (члени якої приймають активну трудову участь у функціонуванні фермерського господарства) в даній місцевості. Проте ефективно вирішення зазначених проблем може бути досягнуто лише

шляхом активізації кооперативного будівництва та консолідації зусиль представників місцевої підприємницької спільноти.

4. Порівняльний характер оцінки ефективності використання ресурсної бази фермерських господарств по відношенню до відповідних середньо-регіональних показників, а також показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції для господарств даного організаційно-правового типу.

Як відомо, оцінка рівня конкурентоспроможності, як окремих видів продукції, так і підприємства в цілому, передбачає співставлення результатів діяльності із відповідними орієнтирами. В якості останніх можуть виступати як реальні показники, що відображають ступінь результативності виробничо-господарської діяльності підприємств, так і середні значення, які характеризують загальні економічні умови розвитку галузі в масштабі регіону. В цьому зв'язку стан розвитку ринку товарної сільськогосподарської продукції за тими видами, що виробляється фермерськими господарствами, на нашу думку, можливо характеризувати як наближений до олігопсонії, оскільки ціновий режим контролюється об'єднаннями трейдерів, а сільгоспвиробники позбавлені можливості впливати на умови реалізації продукції.

Враховуючи умови ринкової кон'юнктури, доцільним є, на нашу думку, оцінювати рівень конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах, порівнюючи відповідні показники із відповідними середніми значеннями по сільськогосподарських підприємствах регіону. Незважаючи на суттєві відмінності у принципах організації економічної діяльності між фермерськими господарствами та класичними сільськогосподарськими підприємствами, які функціонують за рахунок залучення найманої праці, в цілому необхідно використовувати в якості орієнтирів для оцінки ступеня конкурентоспроможності показники, чисельне значення яких дозволяє

суб'єктам аграрного підприємництва вести свою діяльність на засадах самофінансування та самоокупності затрат.

5. Взаємопов'язаність конкурентоспроможності окремих галузевих напрямів та загального рівня конкурентоспроможності фермерського господарства.

Незважаючи на той факт, що вітчизняні фермерські господарства здебільшого демонструють низький ступінь диверсифікації господарської діяльності в межах однієї підприємницької одиниці, кількість галузей, в яких зайняті члени господарства, не перевищує 3-4, слід розглядати рівень конкурентоспроможності підприємства як результат функціонування усіх галузевих напрямків та допоміжних видів діяльності. Аналізуючи стан економічного розвитку окремих галузей в даному аспекті, слід, на нашу думку, не тільки досліджувати їхній вплив на загальний обсяг отриманого доходу, але й приймати до уваги рівень ресурсного забезпечення, що є характерним для тієї чи іншої галузі. Особливу увагу необхідно приділяти перспективам їхнього переведення на інноваційні засади.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізовано особливості оцінки рівня конкурентоспроможності функціонування фермерського господарства, виходячи із специфіки його сімейно-трудової основи. Сформульовано принципи оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств згідно вимог сучасної економічної моделі.

Бібліографічний список

1. Збарський В. К. Оптимізація розмірів малих сільських підприємств на засадах інноваційного підходу / В. К. Збарський, А. І. Липов'як-Мелкозьорова // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. - 2014. - Т. 16, № 1(2). - С. 312-326.

2. Лупенко Ю. О. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. - 2014. - № 7. - С. 26-38.

3. Малік М.Й. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України / М. Й. Малік, Л. В. Забуранна // Економіка АПК. - 2015. - № 8. - С. 5-14.

4. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

5. Сталий розвиток суспільства: навч.посібн. /авт.: А.Садовенко, Л.Масловська, В.Середа, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.; 2011. – 392с.

6. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: Избранные труды / [редкол.сер.: Л. И. Абалкин (пред.) и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 492 с.

7. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 386с.